

4. Лавренюк А. З практики модернізації деяких аспектів післядипломної педагогічної освіти в регіоні / А. Лавренюк // Післядипломна освіта в Україні. – 2004. – № 1 (4). – С. 92–95.

5. Свістельник І. Р. Інформаційне забезпечення спортивної освіти: наукові засади / І. Р. Свістельник // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 2. – С. 2–3.

РЕЗЮМЕ

И. А. Брижатая. Мониторинг качества здоровьесберегающей подготовки специалистов физической культуры в системе последипломного образования.

В статье представлены результаты педагогического эксперимента, который проводился в системе последипломного педагогического образования с целью усовершенствования здоровьесберегающей подготовки специалистов физической культуры.

Ключевые слова: педагогический эксперимент, последипломное образование, здоровье сберегающая подготовка, специалисты физической культуры.

SUMMARY

I. Brizhata. Monitoring the quality of training in the system of postgraduate education on health issues.

The article presents the results of the experiments, which took place in the system of postgraduate teacher education to improve the health-saving value of training physical education.

Key words: pedagogical experiment, postgraduate education, health training, physical education specialists.

УДК 808.55:371.134

Д. В. Будянський

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ

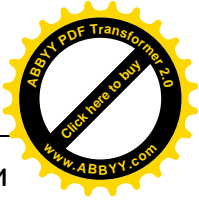
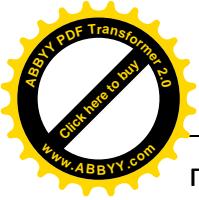
У статті досліджується проблема формування риторичної компетентності майбутніх учителів історії. Розглянуто зміст і структуру поняття «риторична компетентність». На основі аналізу розділів класичної риторики запропоновано етапи і методи формування цієї якості у студентів історичного факультету.

Ключові слова: компетентність, класична риторика, оратор, промова, майстерність учителя історії.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, які наразі відбуваються в українському суспільстві, обумовлюють нові освітні пріоритети, одним з яких є формування високодуховної творчої особистості, здатної до високоефективної мисленнево-мовленневої діяльності.

Розвиток комунікативної культури, техніки і логіки мовлення, формування навичок ефективного спілкування громадян України можна здійснити перш за все через вдосконалення риторичних якостей у працівників галузі освіти (вчителів, викладачів, психологів).

Особливого значення оволодіння ораторськими якостями відіграє, на наш погляд, в діяльності вчителів історії, першорядне завдання яких

полягає у вихованні поваги до історії і традицій рідного народу і потреби уважного, аналітичного вивчення світових історичних процесів.

Учитель історії у своїй професійній діяльності повинен повною мірою реалізовувати головні завдання майстерного оратора: інформувати, переконувати і дарувати естетичну насолоду аудиторії.

Реалізація цих завдань на практиці не можлива без володіння такою інтегративною якістю, як «риторична компетентність».

Аналіз актуальних досліджень. Поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості вчителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності [8].

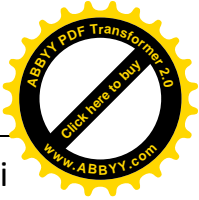
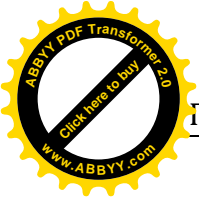
У науковій літературі використовуються поняття риторичної (Л. Ассуйрова, Л. Горобець, Т. Донська, І. Іванчук, Л. Качалова, Н. Отводенко), комунікативно-риторичної (С. Камишева, Н. Гарифулліна, І. Вяткіна, Т. Федосєєва), мовно-риторичної компетентності (Г. Онуфрієнко). Однак у більшості випадків ці поняття використовуються відносно роботи вчителів-філологів.

Отже, формування риторичної компетентності майбутніх учителів історії є, наразі, **актуальним** напрямком наукових пошуків, який недостатньо розроблений у літературі.

Мета статті полягає у з'ясуванні змісту дефініції «риторична компетентність», а також розробці методів та етапів формування цієї якості у майбутніх учителів історії.

Виклад основного матеріалу. Визначимо зміст поняття «риторична компетентність». Російський дослідник Л. Горобець стверджує, що риторична компетентність – це здатність усвідомлено створювати, виголошувати й оцінювати авторсько-адресний текст мовленнєво-риторичного жанру відповідно до мети і ситуації публічного мовлення, усвідомлене і мотивоване використання риторичних засобів носіями вищого типу мовленнєвої культури з опорою на поєднання їх інтелектуальних, духовних, моральних якостей [4].

На основі аналізу досліджень вищезгаданих авторів ми визначаємо риторичну компетентність учителя історії як комплекс риторичних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, який забезпечує гармонізацію та оптимізацію всіх видів спілкування, досягнення комунікативної мети, утвердження вищих морально-етичних і патріотичних ідеалів суспільства.

У структурі риторичної компетентності вчителів історії виділимо такі *елементи*:

— комплекс мовних і риторичних знань у контексті їх ефективного застосування в процесі викладання історії (знання теорії та історії красномовства, особливостей ораторської діяльності видатних історичних постатей);

— комунікабельність (ініціативність, здатність до включення в активну комунікацію);

— володіння експресивно-емоційними засобами мови для досягнення запланованого результату;

— педагогічний артистизм (використання здобутків театрального мистецтва у процесі публічного виступу);

— доречна тілесна експресія (невербальні засоби);

— ціннісні орієнтації, духовність, яскраві особистісні якості [3].

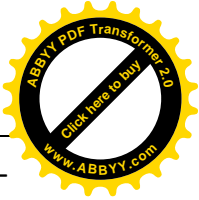
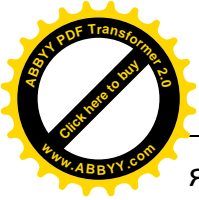
Переважає більшість гуманітарних дисциплін, які викладаються на історичному факультеті, містить у собі риторичний потенціал. Кожна з таких дисциплін здійснює свій внесок у формування риторичної культури студента: педагогіка, основи педагогічної творчості, психологія, філософія, соціологія, логіка, естетика, етика тощо в діалектичній єдності зорієнтовані на формування і розвиток комунікативної культури, удосконалення й оптимізацію професійного мовлення. Але провідну роль у становленні риторичної особистості майбутніх учителів історії відіграє наука «риторика».

На основі аналізу праць сучасних дослідників риторики С. Абрамовича, Л. Мацько, О. Мацько, В. Нищети, Г. Сагач, П. Таранова, а також узагальнення власного викладацького досвіду визначимо етапи формування риторичної компетентності майбутніх учителів історії, які базуються на основних розділах класичної риторики таких, як: інвенція, диспозиція, елокуція, елоквенція, меморія, акція [6].

Розглянемо докладніше кожен розділ класичної риторики в контексті проблеми формування риторичної компетентності майбутніх учителів історії.

Першим етапом процесу роботи над промовою (для вчителя історії – науковою доповіддю, матеріалом уроку чи позакласного заходу) є *інвенція* (лат. *inventio* – винахід, вигадка) – розділ класичної риторики, в якому розробляються питання винайдення задуму, ідеї, формулювання гіпотези майбутнього виступу.

На цьому етапі педагог, перш за все, визначає проблему, формулює тему, систематизує власні знання про предмети, явища, категорії історичної науки, які стануть предметом промови, потім порівнює їх зі знаннями, якими володіють інші учасники і визначає, який предмет і в

якому обсязі він повинен представити у промові. Основне в інвенції – вдало, доречно вибраний предмет розмови і намір його представити та розкрити так, щоб досягти здійснення задуму.

Диспозиція (лат. dispositio – розташовую, розміщую) – це другий розділ риторики, в якому формулюються основні поняття про предмет виступу і визначаються правила оперування поняттями, тобто формуються аналогічні процедури. Основне призначення гарної диспозиції, тобто на етапі побудови промови, – запропонувати цілий набір положень і в такій послідовності, щоб вони не суперечили одне одному, а конкретно переміщувалися з однієї частини в іншу аж до закономірного висновку. При вивченні цього розділу риторики студенти історичного факультету оволодівають знаннями щодо доречної організації навчального матеріалу.

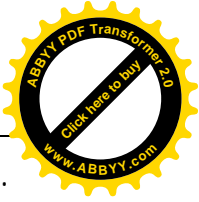
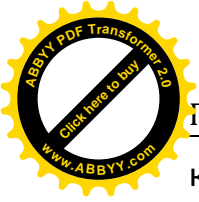
Розробки попередніх етапів (інвенції і диспозиції) набувають конкретного мовного вираження в *елокуції* (лат. elocutio – висловлююся, викладаю) – третьому розділі класичної риторики, в якому розкриваються закони мовного вираження предмета спілкування.

Це сфера використання мовних засобів з метою найбільш точного й ефектного вираження думки. На етапі елокуції розвинулося вчення про стилі. Цей розділ риторики називають найкрасивішим. Саме він приводить учителя-оратора до мети.

Складовою частиною елокуції є *елоквенція* – найбільший розділ риторики, в якому досліджуються фігури слова (тропи) і фігури думки (риторичні фігури). Майбутні вчителі історії на цьому етапі вивчають особливості використання прикрашальних засобів ораторами від Стародавнього світу і сьогодення. На основі аналізу найвидатніших шедеврів красномовства студенти виявляють найбільш сильні прийоми, і за рахунок цього збагачують власний ораторський арсенал.

Проведення конкурсів ораторської майстерності, під час яких студенти виголошують промови видатних ораторів, сприяє утвердженню погляду на тропи і фігури як на творчі елементи мови, що відбивають специфіку творчого мислення, художнього бачення предмета мовлення, а не пусті прикраси.

Наступний розділ риторики, у якому досліджуються методи запам'ятовування промови таким чином, щоб засвоїти не тільки фактичну інформацію, а й образність, цікаві деталі, отримав назву *меморія* (лат. memoria – пам'ять, згадка). В процесі роботи на цьому етапі оволодіння риторичною компетентністю студенти вивчають і застосовують на практиці мнемотехніку, яка включає систему методів, прийомів запам'ятовування матеріалу, швидкого відтворення, розвитку оперативної пам'яті, уміння

користуватися набором різноманітних знань, якими володіє промовець. Вивчення досвіду ефективного використання пам'яті видатних ораторів (зокрема «римська кімната» Цицерона), читців, акторів, педагогів, психологів є надзвичайно важливим саме для вчителів історії, які в своїй професійній діяльності постійно оперують великою кількістю дат, цифр, географічних назв, імен виданих постатей, цитат тощо.

Найвідповідальнішим етапом риторичної діяльності вважається *акція* (лат. *actio* – дія, дозвіл), призначення якого полягає в тому, щоб зовнішньо і внутрішньо підготувати педагога-оратора до виступу. Саме під час безпосередньої взаємодії з учнями має реалізуватися вся тривала попередня підготовча робота. Важливими на цьому етапі є самоконтроль учителя, вміння коригувати свої дії, відповідно до змін, які постійно відбуваються в процесі педагогічного спілкування, мобілізувати свої сили, активізувати і довгий час утримувати увагу учнів, спрямовувати їх пізнавальну і мовну активність.

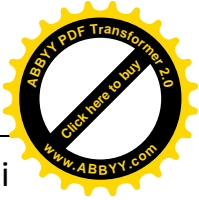
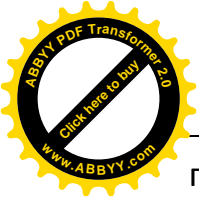
Учитель історії повинен мати належний зовнішній вигляд, досконало володіти технікою (професійне дихання, дикція, сила звучання голосу, тембр) і логікою (відсутність суперечності між основними інформаційними блоками, логічні наголоси, паузи) мовлення, доречно й артистично використовувати невербальні засоби (міміка, жестикуляція, постава, хода, кінесика), тобто бути для учнів взірцем мовної і мовленнєвої культури.

Після виступу, проведення уроку чи виховного заходу настає етап *релаксації* (від. лат. *relaxatio* – зменшення, ослаблення). Досвідчений педагог-оратор на цьому етапі обов'язково ще раз програє в уяві свій виступ, проаналізує його сильні і слабкі елементи і зробить відповідні висновки на майбутнє.

При вивченні цього розділу студенти-історики оволодівають різноманітними техніками аутотренінгу, самонавіювання, розвивають здатність до самооцінки, самокритики і самокорекції.

Найбільш ефективним методом формування риторичної компетентності майбутніх учителів історії, на наш погляд, є безпосередня практична публічна мовленнєва діяльність студентів: виступи на наукових конференціях, семінарських і практичних заняттях, проведення диспутів, тренінгів, уроків, виховних заходів під час проходження педагогічної практики, участь у святкових заходах факультету, університету тощо. Цей вид роботи повністю відповідає одному із правил Дейла Карнегі: «Практикуйтеся! Практикуйтеся! Практикуйтеся!» [5, 9].

Також важливим елементом процесу формування риторичної компетентності є розвиток у студентів професійно-особистісних рис, які, у

підсумку, утворюють неповторний образ учителя-оратора. Всі видатні оратори, як правило, були яскравими, самобутніми особистостями. Характерна манера виступу перед аудиторією, особливі інтонації, жести, ораторські прийоми, оригінальність висловлення думок тощо стали професійною візиткою видатних красномовців різних епох. Отже, головним результатом процесу формування риторичної компетентності має бути високодуховна, високоінтелектуальна неповторна творча особистість учителя здатна до продуктивної мисленнєво-мовленнєвої публічної діяльності.

Висновки. Наразі в усьому світі оволодіння професійною риторичною майстерністю є невід'ємним елементом підготовки спеціалістів практично будь-якого профілю. Особливо це стосується вищої педагогічної освіти, і зокрема процесу підготовки майбутніх учителів історії, відповідальних за інтелектуальне, духовне, патріотичне, світоглядне становлення молодого покоління.

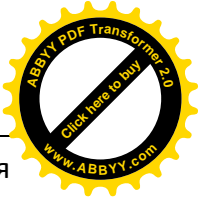
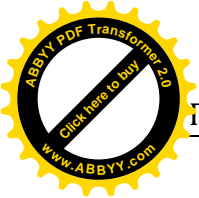
Важливим елементом професійної майстерності вчителя історії є риторична компетентність, яку ми визначаємо як систему, що складається із риторичних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, яка забезпечує високу результативність педагогічної діяльності, зокрема формування в учнів ґрунтовних знань з історії, уміння давати обґрунтовану оцінку історичним подіям і постатям, виховання морально-етичних і патріотичних ідеалів, розвиток ораторських здібностей.

З метою формування риторичної компетентності майбутнього вчителя історії актуальним є питанням пошуку нових підходів до викладання «Ораторського мистецтва», «Основ красномовства», «Риторики» і таких суміжних дисциплін, як «Виразне читання», «Театральна педагогіка» тощо.

Отже, проблема становлення риторичної особистості вчителя історії відкриває широкий простір для нових наукових пошуків: вивчення сучасних риторичних тенденцій у контексті їх педагогічної спрямованості, зокрема неориторики, дослідження сучасних PR-технологій, аналіз публічної творчості представників сучасного академічного, політичного, соціально-побутового красномовства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Д. Риторика : навч. посіб. / С. Д. Абрамович, М. Ю. Чікар'юв. – Львів : Світ, 2001. – 240 с.
2. Будянський В. І. Риторика – мистецтво красномовства : навч. посіб. / В. І. Будянський, Д. В. Будянський. – Суми : «Козацький вал», 2007. – 119 с.
3. Голуб Н. Риторична компетентність учнів старших класів як показник сучасної мовної освіти / Н. Голуб // Методика мови, 2010. – С. 2–7.
4. Горобець Л. Н. Риторическая компетенция учителя: проблемы исследования и практика формирования [Электронный ресурс] / Л. Н. Горобець. – Режим доступа : ftp://lib.herzen.spb.ru/text/qorobets_11_62_214_218.pdf.

5. Карнеги Д. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично / Д. Карнеги. – М., 1989 – 77 с.
6. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 311 с.
7. Ницета В. А. Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл як педагогічна проблема / Ницета Володимир Анатолійович // Вісник Національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. — 2010. – С. 96.
8. Пентиліук М. І. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті / М. І. Пентиліук. – Українська мова і література в школі. – 2010. – № 2. – С. 2–5.
9. Сагач Г. М. Риторика : навч. посіб. [для середн. і вищ. навч. закл.] / Г. М. Сагач // КНУ ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Ін Юре, 2000. – 565 с.
10. Таранов П. С. Искусство риторики : универсальное пособие для умения говорить красиво и убедительно / П. С. Таранов. – Симферополь, 2001. – 576 с.

РЕЗЮМЕ

Д. В. Будянский Формирование риторической компетентности будущих учителей истории.

В статье исследуется проблема формирования риторической компетентности будущих учителей истории. Рассмотрено содержание и структура понятия «риторическая компетентность». На основе анализа разделов классической риторики предложены этапы и методы формирования этого качества у студентов исторического факультета.

Ключевые слова: компетентность, классическая риторика, оратор, речь, мастерство учителя истории.

SUMMARY

D. Budjansky. Formation of the rhetorical competence of future teachers of history.

The article researches the problem of formation of the rhetorical competence of future teachers of history. The author examines the content and structure of the notion of 'rhetorical competence'. The stages and methods of formation of this quality of the students of the History Department were proposed on the basis of the analysis of the sections of classical rhetoric.

Key words: competence, classical rhetoric, orator, speech, mastery of the teacher of history.

УДК 37.035:343.85:373.5

Г. В. Волошко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито поняття «превентивна педагогіка» та «превентивне виховання». Виділено їх завдання та функції, охарактеризовано шляхи підготовки майбутніх педагогів до реалізації превентивного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: превентивна педагогіка, превентивне виховання, превенція, підготовка майбутніх педагогів.

Постановка проблеми. Глобальна перебудова соціально-економічних умов в українському суспільстві потребує нових підходів до виховання та профілактичної роботи в загальноосвітніх навчальних